

Առկուս Դուկարյան

12816

Գեաւոր - Զայա

891.99

Դ-95

Աւրաղորդ
1914

61.19
380

1914 Մհ 2045

ՄՈՎՍԵՍ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

БИБЛИОТЕКА
ИНСТИТУТА
ВОСТОКОВЕДЕНИЯ
Академии Наук
СССР

(53)

ԳԵԱԼԻՆ-ՂԱՅԱ

ԼԵԳԵՆԴԱ

Գինն է 5 կոպ.

891.99
2-95

2003

Ալեքսանդրապոլ, տպ. Ա. Մալխասեանցի
1914

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ
ԳԼԽԱՎՈՐ
ԳԻՏՈՒՆԵՐԵՐԻ
ԱԿԱԴԵՄԻԱ
1955

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳԻՏՈՒՆԵՐԵՐԻ
ԱԿԱԴԵՄԻԱ

ԳԻՏԱԿԱՆ-ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԳՐԱԴԱՐԱՆ

5005

Գրադարանային Ա. յոթ հարյուրհարյուրհինգ
1914

arm

6072

ՄՈՎՍԵՍ ԴՈՒԿԱՍԵԱՆ

891.99

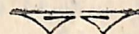
7-95

БИБЛИОТЕКА
ИНСТИТУТА
ЭВOLUTIONОВЕДЕНИЯ
Академии Наук
СССР

ԳԵԱԼԻՆ-ՂԱՅԱ

ԼԵԳԵՆԴԱ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆ

Ալեքանդրապոլ, տպ. Ա. Մալխասյանցի

1914

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՏԵՆԻ

ԳԵԱԼԻՆ-ՂԱՅԱ

(ԼԵՒԵՆԴԱ)

Հանգստեցեալ Վ.Ռ.Ս.Մ

ԲՆԱՅՈՒՆՆԵՐ ԵՐԵՎԱՆԻ

Սարի սուր ծայրին մի քար կայ միայն
Հնուց մնացած գերեզման է այն,
Միշտ Գեալին-Ղայէն սգում է լռիկ,
Իւր հարազատին հին վաղամեռիկ:
Երբեմն սարը ցնծագին, ուրախ
Ապրում էր անհոգ առանց ախ ու վախ:
Ինքը մի սար է դիրքով գովանի,
Առթափա գիւղն էլ կրծքին անւանի:
Երբ լուսաբացին մութն էր հեռանում,
Լեռան շուրի մէջ ծուխն էր ծառանում,
Արն ծագելիս տեսնում էր լիք-լիք,
Անհոգ գիւղացուն կեանքի խաղալիք:
Այդ գիւղն էր միայն Գեալին-Ղային փառք
Անունին գովեստ ու գիրքին պարծանք:
Ամեն առաւօտ ջրի կուժն ուսին,
Նոր հարսն ամօթխած ալ բողն երեսին,
Գնում էր աղբիւր ու եայլի կանչում:
Մի մարդ տեսնելիս, լռում ամաչում:
Ամեն առաւօտ հարս ու աղջիկներ,
Խմբի բաժանւած հասակու ընկեր,
Կանաչ սարերին գնում ման գալու,
Թաւուտ լանջերին պարել ծափ-տալու:
Ամեն առաւօտ Կարօն անմոռաց,

50413-ահ

36180-66

Որսի էր գնում շտապ քրտնած.
Նա միշտ սիրում էր վաղ արշալոյսին,
Զինւած մանգալու հրացանն ուսին,
Ամեն առաւօտ և դեռ ծէգէ ծէգ,
Քահանան հնչում վաղորդեան ժամերգ,
Ամեն առաւօտ սարեակ, ծիծեռնակ,
Արտուտ, կաշաղակ, սիրուն աղանեսակ,
Բնութեան երգը ճիւղում յօրինում,
Հետն էլ ձագերին բնեւ եւ շինում:
Գարնան առաւօտ գիւղացին կերթար,
Սերմը շալակին եզնով արտաւար.
Գութանն իր գործին, մաճկալը մաճին,
Կոշտ ձեռքը դրած աջու ականջին,
Բարձր գոռում էր «հօռօվէլ, հօտաղ,
Հայ տուր եզներիդ, արևիդ մատաղ»:
Ամեն առաւօտ բեռներով սայլակ,
Սարից ցած գալով կանգնում դէզի տակ:
Սայլը ճռալով ճմլում ճոնչում,
Եզն էլ լծի տակ տնքում մոնչում,
Ամեն առաւօտ ոչխար ու տաւար,
Թևարձակ կերթար ծաղիկ կոխ կուտար.
Եզն ու եզնարած հօտաղ հորթարած,
Տաւար ու նախիր, չոբան գառնարած.
Հացը պարկի մէջ կապած քամակին,
Արօտ կերթային մեծ լեռան տակին:
Ամրան առաւօտ սուլում էր գեփիւռ,
Հեղի արտերին ծռմուռում էր լուռ,
Հանդարտ խշռունով կանէր տարուրեր,
Որպէս համբուրւող կարօտ ընկերներ:
Իրկուն առաւօտ բողարն էր հաչում,

Աքլորն իր ժամին կէս գիշեր կանչում:
Գեալին-Ղայէն ուրախ ազատ,
Սիրտը բաց ու ծիծաղկոտ,
Ծաղիկ ծլող մայր հարազատ,
Համ ջուրն համով համ ծաղկոտ:
Ամեն ծմակ մի աղբիւր կար,
Ամեն քարին փունջ ծաղիկ,
Վարար կելնէր ու ջուր կուտար,
Խամբուկ ծաղկանց շարմաղիկ:
Արեճագին մամուռ թաւսար,
Գոհար յակինթ շաղն ու ցող,
Պտուղ-պտուղ կըհուր-հուրար,
Ծաղիկներին նոր բանող:
Շաղին, շողին որսկան Կարօն,
Սարում որսի ման կուգար,
Նա չըգիտէր կիւրակին—տօն,
Երեկոյեան տուն կուգար:
Նա հերոսն էր Գեալին-Ղայի,
Եւ սիրում էր սար ու ձոր,
Եւ ծանօթ չէր ախ ու վայի,
Որսով կապէր փառաւոր:
Որսի մսով պահում կնոջ,
Ու հագցնում մետաքս-խաւ,
Սիրով պաշտում իւր ընկերոջ.
Եւ չէր թողնում բան պակաս:
Միշտ յիշում էր իւր սիրելուն
Ամեն վայրկեան ամեն ժամ,
Ու կանչում էր զով օրերուն
«Եկ որս անենք Զարօ ջան...»
Գիւղը ապրու մի ժամանակ.

Ուրախ ծիծաղ տնաշէն,
Մի օր հարսնիք, մի օր հանաք,
Երգ ու պարի խառը ձէն:
Հարս ու աղջիկ նրանց միջին,
Ոսկի արծաթ զարդերով,
Թէկուզ հասած աշնան վերջին,
Ման են գալիս վարդերով:
Այդ բախտաւոր կեանքը անցաւ,
Հասաւ օրը մեծ սուգի:
Ուրախ կեանքը դարդ յղացաւ,
Հովը փչեց սառ բուքի:
Շէն Աւթափէն տունն էր հայի,
Օրօրանը դարէց դար՝
Եւ անձանօթ ողբ ու վայի,
Էս էլ տեսաւ չարաչար:
Մի մութ գիշեր, վերան գիշեր,
Փչեց խորշակ չար սամուռ,
Հետը բերեց ինչպէս փըշեր,
Պարսկաստանից հարամուն:
Հորդան եկաւ մօտ թմբերէն,
Շուն ու չորան ձէն տւին,
Դեռ չհասած գեղի վրէն,
Կարօն հեծաւ նժոյգ ձին:
Զինւած թռաւ որպէս կայծակ,
Գնաց հասաւ հաւարին,
Կարկուտ թափեց բոց ու կրակ,
Սրնի ծարաւ դուշմանին:
Դուռ-դրացի դեռ խոր քնած,
Զիւ որոտին դուրս թափան,
Յանկարծ տեսան գեղն է բռնած,

Ահից փախան ցիր ու ցան:
Զարօն արագ քաշեց իր ձին,
Ու քաշի պէս նա թռաւ,
Երիվարի մերկ քամակին,
Կուր համար թե առաւ:
Նա սլացաւ մարտի ձէնին,
Օգնեց անվախ քաջ սրտով,
Կարճ միջոցում գլորաւ ձին,
Կրծքից խփին զնդակով:
Ճարպիկ Զարօն ոտքով փախաւ,
Հասաւ սարի կատարին՝
Սիրտը թռթիւ քրտնաթաթաւ,
Համ մութ գիշեր, համ սարին,
Նա գալարեց ինքնամոռաց,
Պտոյտ տեղ վայր ու վեր,
Եւ սարսափից ուժգին գոռաց,
Որոտացին ողջ սարեր:
Մարդն իմացաւ կնոջ սուր ձայն,
Ու ցնցեց վառանած—
— Ընկեր թողած տատրակն է այն,
Ինձ է կանչում գաղաղած:
Կարօն ընկաւ կրակի մէջ,—
Կնոջ հասնէր, թէ՞ կուրն,
Թէ՞ ձեռը լար, կուրն տար վերջ,
Գնար պաշտած ընկերին:
Գնալ, զուր էր, սուրը շողաց.
Մշակը մէկ՝ հունձն առաւ,
Ու դուշմանը անից դողաց,
Դեռ հնձում էր անընդհատ:
Նրանք երգեան, «Թորվաթ, Դուրան,

էլ Մուհամմէտ, էլ Ալիս,
 Բոնեն հային ողջամբ կուլ տան,
 Վրայ հասան սրտալի:
 Մոլեգնած կրակ թափին,
 Առան անվախ ու սրտող,
 Գնդակ դիպաւ վայր ընկաւ ձին,
 Կարօն մնաց հետիոտ:
 Թռաւ գէպի իր կնոջ ձին,
 Անդանի է նա կարծեց.
 Նա վեր կենէր նրա ձէնին,
 Լերան ծէրին զարկեց:
 Հայ հերոսի ձայնը լռեց,
 Դուգմանը այդ հասկացաւ.
 Նա հոտն առաւ և ըմբռնեց,
 Թևով թռաւ գեղ հասաւ...
 Լիրը Խան-Վալին կրակ կտրած,
 Գէլ ու գազան քամակից,
 Շաբաթներով ճամբին սոված,
 Կարօտ գտալ խորակից:
 Ներս խուժեցին շէն տներում,
 Ափալ-թափալ և սոված՝
 Գիշերը մութ, գեղն էրէրում,
 Ժողին գոյքը սըփրուած,
 Ինչ որ տեսան բան չթողին,
 Հաւաքեցին հանին դուրս,
 Զուլ ու փալաս խառ անկողին,
 Խլխլեցին աննամուս:
 Մնաց գեղի ծածք ու ծվար,
 Էն էլ աւին կրակին՝
 Բոցն ու ծուխը վեր կգառնար

Փոշին կուգար յատակին:
 Բոցը բալ-բալ—ծածքը լիզեց,
 Գեղը մնաց աւերակ,
 Պատ ու կտուր հաւսար զգեց,
 Քայքայեցին հիմնատակ:
 Կարօն կամաց կնոջն հասաւ,
 Սարի բարձր կատարին,
 Եւ յոգնատանջ թեքեց նստաւ,
 Աչքը զցից տաք ետրին,
 Նա վար նայեց, գեղն է վառում,
 Բոցն է այրում շիկացած՝
 Շէնն աւերում, օջախ մարում,
 Յուզած հոգով մոնչաց:
 Քարի տակին մի շուք տեսաւ,
 Իրան կինն էր, ճանաչեց.
 Կինն էլ կամաց վրայ հասաւ,
 Կարօն մեղմիկ մօտ կանչեց:
 Կինն սթափեց տեղից թռաւ,
 Փարւան տեց չորս բոլոր—
 Կարօն լռեց, Կարօն մեռաւ,
 Զարօն մնաց գլխակոր...
 Դժբախտ կինը չոր կարկամեց,
 Սրտի խորքից գորխըբաւ,
 Բոց աչքերից արուն քամեց,
 Կարծես կուրծքը փուլ եկաւ:
 Անվերի սար ու մենակ կին,
 Կոծեց մահը ամուսնուն.
 Սիրտը մոռնու ու մոլեգին,
 Զարկեց անվերջ իր զլխուն:
 Մանի կանչեց, ծաղիկ փնջեց,

Քաղեց ժողեց սարերէն,
եկաւ մարդու վերքը սրբեց,
Ծաղկով ծածկեց բաց եարէն:
Հացով կանչեց: «Որք, այ սար,
Բեր իմ դարդիս լաւ դարման,
Հովիդ մեռնիմ, եարիս փայ սար,
Արի ցաւիս դիր մահլամ:
Սարին հովեր, անուշ ամպշող,
Արէք ծածկէք, հով արէք,
Ինձ ճմլում է լացը խեղդող,
Առէք կեանքս ձեզ տարէք:
Կարօն մեռաւ, Զարօն մնաց,
Ընկերացիր համր քար,
Անգութ արի քիչ ինձ հետ լաց,
Ձէ մենակ եմ, այ անձար:
Սարի ծաղիկ, սիրուն ծաղիկ,
Կտրիճ Կարօն մոռացմը,
Ձէ լալիս եմ օղիկ մաղիկ,
Անբախտ ինչու հեռացար:
Էլ պէտքը չեն ինձ ծաղիկ տունկ,
Եարիս գլուխն է ձեռիս.
Սիրտս է մխում քանց անուշ խունկ,
Այն կըծխեմ մեռելիս:
Աղբաշ աղբո՞ք, Դաղբաշ աղբուր,
Արի եարիս լողացուր,
Բախտակից ենք բեր՝ սառը ջուր,
Բովում սիրտս հովացուր:
Թռէք հաւքեր, լռէք հաւքեր,
Ինձ քար զարկին, գնացէք,
Թեա կոտորաւ, էլ չեմ ընկեր:

Թռէք բախտի զոռացէք,
Ձայիր չիման, ոչ զօրանաք,
Սսլան եարիս ինչ արիք,
Ես խոյս տւի սարին մենակ,
Գլխիս բերիք ծով չարիք...
Սարաք ես եմ սե զարաի աէք,
Թէ՛ ինձ նման շատ մարդ կան.
Սե սարերին սուգ ու անաէք,
Առանց ազգ ու ազգական:
Վէրան դիշեր, վարամ գիշեր,
Արճիճ բեռնիր քամակիս...
Մարդս եկաւ բայց շատ ուշ էր.
Էլ չափ մնաց կրակիս:
Առաւ, հերիք լաս կլկլաս,
Անէճք թափես չոր ափին,
Մոմուռ անէճք բերիր վրաս,
Լամ զարկւիմ քարափին:
Սարը վայվեր ու ես վայվեր,
Տուն ու տեղս հոն վառաւ,
Շէն օջախս մնաց աւեր,
Զիւան ջանս հոս մեռաւ:
Անցիր, գիշեր, գայ լուսաբաց,
Եարիս տեսնեմ վառ կարօտ՝
Հալալ անեմ մեր աղ ու հաց.
Վէրքը լամ արիւնտոտ:
Ամպից կտրեմ մախմուր փաթթան,
Հուսնթագից թել ճարեմ,
Արե շողից գաւ վառ պատան,
Նստեմ ողբամ ու կարեմ:
Ծոցս շիրիմ պահեմ մնայ,

Ծամերս անեմ սուգ քնար,
 Վանչեմ անուշ հանգստանայ,
 Դարդ նւագիւմ միալար:
 Նրկինք փուլ եկ, խաւար-կեանքիս,
 Սնողոք ու անարդար.
 Վերջ տուր ծանր տառապանքիս,
 Հերիք տանջես չարաչար...»
 Սե զուլումի գիշերն անցաւ,
 Ահա մի ծեր կամացուկ,
 Խեղճ Զարուհու մօտը կանգնաւ,
 Որ թափում էր արտասուք...
 Գլուխ իջուց սգաւորին,
 Իբր պաշտպան կարեկից,
 Նւ անարգեց նա Զարօյին,
 Կրակ ցխաց բերանից:
 — Դհւ, անբախտ կին, ի՞նչ լաց ու թաց,
 Էլ ի՞նչ աղու արտասուք.
 Հայի ճակտին վաղ է գրած,
 Զուր աղաղակ, զուր աղմուկ...
 — Յաւա ծով է, հէջ մի խառնեք,
 Ո՞ր կողմերից դարբէդար,
 Քովս ծլկար, կարծի մահն էր,
 Եախէդ բռնեմ բէխարար:
 — Նս հոգին եմ այս լեռների,
 Աեանք ու արե ներքնազող,
 Ոյժն եմ ըմբոստ հայ ձեռների,
 Դուժմանի դէմ մարտնչող:
 Ես սիրտ տւի, հոգի տւի,
 Ու թափեցի ջանք և ճիդ.
 Կհահան դարձայ սուրը սրի,

Նղայ նեցուկ զօրավիգ...
 Հին դարերից կայ այդ հարիք,
 Թուրքը հային թշնամի,
 Թուրքն անաշխատ՝ անթիւ կարիք,
 Կպճէ հային հաւ տանի...
 Լսի՛ր, մի լար, էլի սիրտ առ,
 Կինն աղբիւրն է նոր կեանքի,
 Խօս չէս մնայ անվերջ թշւառ,
 Գուցէ հասնես յարգանքի...»
 — Նարիս զոշին գիւլլա դիպաւ,
 Յարգ ու պատիւ սե գրեց:
 Զուր խնդրեցի, կրակ թափաւ,
 Իմ բաժինս հրդեհեց:
 Ծէն ու շէնլիկ փախան կորան,
 Մեն ու մենակ մնացի.
 Սարերն ինձ հետ սգաւորան,
 Սիրտս ճմլաւ, ողբացի:
 Յաւ շմտ ունեմ, ծիծ ու ծոցս
 Աղէկտուր մրմնջում,
 Ոտքս ծանր մատաղ կուրծքս
 Բարախում է ինձ տանջում:
 Նայիր հեռուն, ի՞նչքան թռչուն,
 Համ ճախրում են, համ խօսում.
 Ու խնամում, և ձագ և բոյն,
 Ինձնից արիւն է հոսում...
 — Ծանր ոտք ես, շառաւիղէ.
 Պիտի ծլի բարունակ,
 Լացիդ վերջ տուր կուրծքդ ճղէ,
 Տո՛ւր ինձ արու քաջ զաւակ:
 Հետս տանեմ, սիրուն պահեմ:

Փաթթեմ փափուկ դիպայով,
 Վարդի թփով դէմքը ծածկեմ,
 Փէշս բոնեմ վրան հով...
 Մի օր տեսար նա զօրացաւ,
 Հերոսի պէս քաջ-արի,
 Թուրը կապեց ու ձին հեծաւ,
 Դարձաւ տիրող աշխարհի:
 Արտասուքից շինեաժ պալատ,
 Արևի տակ չի ճարւի.
 Վեր կաց հեռու, պարտը կայ վրադ,
 Դու այն պարտը կատարի...»
 — Մինչև կեանքս չխորովեմ,
 Ոտք կրունէ հեռանաս,
 Անվերջ պիտ լամ ու տրորւեմ,
 Եարիս մահը գեռահաս:
 Շունչը մեռաւ, ոսկորը կայ,
 Պիտ համբուրեմ նրա դին.
 Անգութ սարին անխօս վկայ.
 Հասնի մինչ նոր սերնդին...»
 Ծերը խօսեց պաղատագին.
 — Նախ մանուկդ դուն ինձ տուր,
 Որին չկայ և ոչ մի գին,
 Յոյսն է հայի ընդհանուր:
 Կուրծքդ քամէ, կաթդ տուր ինձ,
 Յամաք քամէ, շատ մաքուր.
 Կէսը տղին կտանք կաթնից,
 Կէսն էլ կաղմէ կաթնաղբուր:
 Արտասուքդ սրբէ, թափէ,
 Ինչ սև ունիս ժողէ տուր,
 Կտանք հողին, նա կլափէ:

Տակից կենի թուխաղրուր...»
 Կուրծքը քամեց, դէմքը սրբեց,
 Ծոցից՝ կորզեց նոր մանկան,
 Կաթ արտասուք բուռ բուռ թափեց,
 Ծաղկով ծածկեց երեխան:
 — Սէքդ հրդէհ, սիրադ հնոց,
 Քեզ կխորւէ խորտակէ,
 Հողն է քեզի տեղ ու ծածկոց,
 Խնդրենք սարին՝ պարտակէ...
 Գնահասիր քո սիրելուն,
 Հանգչէք մի տեղ անբաժան,
 Միշտ կըհսկեմ անքուն արթուն,
 Հանգստացէք յաւիտեան:
 Տեսայ քո մէջ մաքուր պարզ սէր,
 Եղար սիրոյ նահատակ,
 Եւ անունդ սրբանէք
 Թողիր սարին յիշատակ...
 Ու ձեր գիւղը լինի աւեր,
 Լերան գլխին մութ մշուշ,
 Խոպան դառնան արտ ու ափեր,
 Ծաղկունքի տեղ ծլի փուշ:
 Ամեն տեղից ձեր դէմ ուխտ գան,
 Թումբ և արձան չգտնեն,
 Կաթն աղբրից խմեն՝ գովք տան,
 Թուխ աղբրին ծունկ ծռեն:
 Քեզնով պիտի Գեալին-Ղայէն,
 Կոչւի յաւէտ հարսն քար՝
 Նոր ոյժ առնի այս տղայէն,
 Յարատեւ դարէց դար...»
 Ծերն աւարտեց՝ սարն յատակից

Քարը տակից զողզողաց,
Շարժում առաւ խոր անդունդից,
Սարը մնաց բերան բաց:
Ծերը ժանկան հետ վերացաւ,
Մարդուն սարը կուլ տւեց,
Զարօն նստած լիւ քար դարձաւ,
Սարը սոսկաց տառանդեց:

1912 թ.

Ալեքսանդր Գոլ

БИБЛИОТЕКА
ИНСТИТУТА
ВОСТОЧЕВЕДЕНИЯ
Академии Наук
С.-СР

АНЕ
АТ
СН
СН
1912

Библиотека
Историко-этнографический музей
Монголии
Улан-Батор

472 26722 60

լոյս են տեսել նոյն հեղինակի հետեւեալ գրքերը՝

- 1) Ալագեազ 5 Կ.
- 2) Նահապետական տուն . 5 Կ.

Հասցեն՝

Александрополь,
Мовсесу Гукасяну
Будка у городского сада.

2013

12816

